

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ЕВОЛЮЦІЇ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

С. В. Ішков

Загострення глобальних енергетичних проблем зумовлює необхідність перегляду енергетичної політики держав та наддержавних утворень. Це визначає тренди економічного, технологічного та соціального розвитку у планетарному масштабі. Найбільшого впливу на світові процеси завдає енергетична політика світових економічних центрів, серед яких і ЄС – альянс 27 країн Європи, де на принципах наднаціональної інтеграції проводиться спільна енергетична політика. У межах ЄС утворено єдиний господарський комплекс, що зробило це об'єднання одним із найбільших у світі споживачів енергоресурсів. Питання енергетики були ключовими з самого початку європейської інтеграції і протягом усього процесу створення ЄС. В останні роки поява нових викликів призводить до значних змін і ґрунтовного оновлення енергетичної політики ЄС. Це має глобальне значення, впливаючи на світовий ринок енергоресурсів і різні гео-економічні процеси.

Для України еволюція енергетичної політики ЄС має особливе значення. Це зумовлено і визначенням ЄС як стратегічного вектора економічної інтеграції і важливістю тактичного співробітництва з цим об'єднанням у енергетичній сфері. Враховуючи прогресивність європейської моделі соціально-економічного розвитку, використання досвіду ЄС дозволить сформувати в Україні новий тип енергетичної політики і розпочати процес модернізації енергетичного сектора на новій інституційній і технологічній базі.

Важливість досліджень енергетичної політики ЄС зумовлена глобальним характером енергетичних проблем, а також, як зазначає В. Бурлака, впливом ЄС як світового лідера на ре-

формування світового паливно-енергетичного комплексу (В. Бурлака) [1]. На необхідності дослідження еволюції енергетичної політики ЄС наголошується і з погляду вдосконалення стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу України (В. Гулій, В. Михайлов і Г. Лепігов) [2]. В. Зуєв зазначає, що енергетична політика ЄС є політико-правовий феномен та її дослідження вимагає розробки відповідних наукових підходів [3]. У тому числі це стосується визначення етапів її еволюції. Інтерес до змін енергетичної політики ЄС, як зазначає Ф. Лафарг, зумовлений загостренням світового енергетичного суперництва [4]. Активність реалізації енергетичної політики ЄС викликана зростанням його уразливості внаслідок залежності від третіх країн (Ж.-М. Готі) [5]. Тим більше її заходи мають стратегічний характер, визначають напрями подальших економічних перетворень. Незважаючи на значну увагу до енергетичної політики ЄС, її особливості на сучасному етапі досліджені недостатньо повно. Тим більше практика регулювання енергетики у ЄС постійно змінюється, з'являються нові плани розвитку цього сектора. Удосконалення енергетичної політики ЄС усе більше пов'язано з питаннями безпеки, що додає їй нового виміру.

Мета статті – визначити основні заходи й особливості сучасного етапу еволюції енергетичної політики ЄС, виокремити напрями її розвитку у контексті забезпечення енергетичної безпеки об'єднання.

На початку процесу європейської інтеграції засади спільної енергетичної політики було закладено угодами про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі та Євратому, а також Договором про заснування Європей-

ського Співтовариства, яким було передбачено діяльність Співтовариства у сфері енергетики, створення трансєвропейських мереж у сфері енергетики. У Договорі про функціонування Європейського Союзу (у редакції Лісабонського договору) енергетику віднесено до сфери спільних компетенцій ЄС і країн-членів. Договором передбачено повноваження Європейської Ради приймати заходи, які впливають на вибір державами-членами різних джерел енергії та загальну структуру їх енергоспоживання. У розділі XXI «Енергія» визначено цілі політик Союзу у енергетичній сфері, а саме: забезпечити функціонування енергетичного ринку; забезпечити надійність енергопостачання в Союзі; сприяти енергетичній ефективності та економії енергії, а також розвитку нових і відновлюваних видів енергії; сприяти об'єднанню енергетичних мереж [6].

Окрім основоположних договорів, у ЄС напрацьована велика кількість різноманітних нормативних актів, які слугують правовою базою спільної енергетичної політики у внутрішньому та зовнішньому її аспектах. Головними напрямками цієї політики є: формування у межах ЄС єдиного ринку енергоносіїв (на принципах вільної конкуренції), розвиток енергетичної інфраструктури, диверсифікація джерел забезпечення енергією, мінімізація негативного впливу на довкілля (у тому числі протидія змінам клімату), впровадження нових технологій в енергетиці, підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх секторах економіки, реалізація єдиної зовнішньої політики у сфері енергетики, підтримка енергетичної безпеки ЄС. Енергетична політика ЄС базується на принципах прозорості, недискримінації, захисту довкілля та урахування соціального фактора.

Процеси лібералізації енергетичного сектора у ЄС розпочалися у II половині 1990-х рр. У цьому контексті велася розбудова інфраструктури постачань і торгівлі енергоресурсами. Між країнами ЄС налагодилися відносини взаємної допомоги, солідарності, що дозволило запровадити нові механізми підтримки енергетичної безпеки, зокрема резервування енергоносіїв. Енергетична безпека була поставлена у ЄС на перше місце. Усі інші пріо-

ритети реалізовувалися з урахуванням нових загроз і необхідності реагування на них. Первинність енергетичної безпеки була передбачена у Європейській енергетичній хартії та згодом у Зеленій книзі «Європейська стратегія безпеки забезпечення енергією». Визначальною стало прийняття у 2006 р. Зеленої книги «Європейська стратегія сталої, конкурентоспроможної і безпечної енергетики», де представлено нову доктрину розвитку енергетики з урахуванням нових реалій. У 2006 р. ЄС ініціював створення Енергетичного співтовариства, яке об'єднало низку країн регіону з метою розповсюдження *acquis communautaire* у сфері енергетики [6, 7]. Глобальна економічна криза змусила ЄС активізувати діяльність у сфері енергетики. Увага до безпеки постачань енергоресурсів зросла тоді, коли загострилися відносини між Україною і Росією у 2009 р., тоді ЄС запропонував низку внутрішніх і зовнішніх ініціатив щодо забезпечення стабільності постачання енергоносіїв, прискорено розпочав реформування законодавства про енергетичну безпеку. Розроблено комплекс заходів щодо запобігання екологічним ризикам, пов'язаним із енергетикою, створено Міжнародне агентство з відновлювальної енергії, оновлена програма пріоритетів реформування енергетичного сектора і ринку.

Однією з найбільш важливих подій в енергетичній політиці ЄС останніх років стало прийняття у 2009 р. Третього енергетичного пакета – серії директив і регламентів, що регулюють газову та електроенергетику. Це забезпечило реформування національного законодавства та впровадження необхідних новацій. З прийняттям у 2010 р. нової стратегії «Європа 2020. Європейська стратегія розумного, сталого та інклюзивного зростання» енергетична політика ЄС вийшла на новий рівень. Пріоритет «стале зростання» передбачає зміну переход до нового підходу використання енергоресурсів. Поставлено стратегічну мету, яка об'єднала кліматичні й енергетичні завдання, а саме збільшити до 20 % частку відновлювальних джерел енергії та на 20 % скоротити знижені викиди вуглекислого газу в атмосферу. У Повідомленнях Європейської комісії «Енергетика 2020. Стратегія для конкуренто-

спроможної, сталої і безпечної енергетики» та «Пріоритети енергетичної інфраструктури до 2020 р. і після» (2010 р.) було визначено п'ять пріоритетних напрямів розвитку енергетики: 1) підвищення енергоефективності (що охопило будівлі, транспорт, промисловість, постачання); 2) забезпечення свободи руху енергії; 3) захист інтересів споживачів енергоресурсів; 4) технологічний розвиток енергетики (4 нових проекти: створення «розумних мереж»; зберігання електроенергії; біоопливо; партнерство «розумне місто»); 5) посилення зовнішнього напрямку енергетичного ринку ЄС. Поєднання трьох пріоритетів – конкурентоспроможність, сталий характер і безпека – сформувало концепцію сучасної енергетичної політики ЄС та визначило вектори її удосконалення [6, 7].

Потрібно також відзначити, що у межах енергетичної політики в останні роки розгорнуто цілий комплекс загальноєвропейських проектів і програм, у тому числі:

1) «Об'єднана Європа» – в рамках програми здійснюється фінансування розвитку транспортної, енергетичної та цифрової мереж по всій Європі;

2) «Відновлювані джерела енергії після 2020 – план для зростання» – передбачає реалізацію заходів щодо розвитку і поширення відновлюваних джерел енергії упродовж 2020–2050 рр.;

3) «Енергоефективна Європа» – передбачає заходи зі щорічного скорочення споживання первинних енергоресурсів до 2020 р. у сфері громадського транспорту та будівельному секторі; впровадження смарт-лічильників (які заохочують споживачів використовувати енергію економніше), більш чітке маркування продукції;

4) «Розумна енергія» спрямована на управління кліматичними змінами і економію енергії, підтримує конкретні проекти, ініціативи і кращі практики (нові методи будівництва, допомога містам Європи у розробці більш енергоефективного та екологічно чистого транспорту та ін.);

5) «Європейська програма для відновлювання енергії» передбачає спільне фінансування проектів, розроблених із метою збільшення

надійності енергопостачання і зниження викидів парникових газів (розвиток інфраструктури електроенергетики та газу, морські вітряні станції, уловлювання та зберігання вуглецю.

Однією з найбільших програм є Європейський стратегічний план енергетичних технологій (SET-Plan), який визначив заходи енергетичної політики, спрямовані на підтримку розробки й упровадження економічно ефективних низьковуглецевих технологій. План передбачає планування заходів, їх реалізацію, фінансування і питання розвитку міжнародного співробітництва у сфері енергетики, а також активну взаємодію із науково-технічною політикою. Це зумовлено необхідністю стимулювання досліджень і розробок у сфері технологій у 8 пріоритетних напрямках низьковуглецевої енергетики: водень і паливні елементи; вітрова енергія; енергія сонця; біопаливо; «розумні» електромережі; уловлювання, транспортування та зберігання викидів; ядерний синтез; сталий ядерний розпад [6, 7].

Загалом енергетична політика ЄС на сучасному етапі своєї еволюції виходить на новий рівень, розширюється сфера її реалізації та масштаб заходів, що здійснюються. Особливостями цього етапу еволюції енергетичної політики ЄС на сучасному етапі є: більш тісне гуртування країн; розширення ролі ЄС (координаційної та регулюючої) та його участі у реалізації проектів; домінування імперативів безпеки над економічними критеріями. Крім цього, діяльність ЄС у сфері енергетики все більше набуває синергічного та інноваційного характеру, що спрямовано на зміні парадигми використання енергії з погляду енергоефективності, екологічності, структури споживання. Забезпечення енергетичної безпеки у ЄС зосереджується на стабілізації відносин з країнами-постачальниками та диверсифікація джерел; формування внутрішнього ринку енергоресурсів; розвиток трансєвропейських мереж; розширення використання внутрішніх (відновлювальних) джерел.

Синергічність енергетичної політики виявляється у тому, що поставлені завдання у сфері виробництва та використання енергії вирішуються у тісному зв'язку з іншими напрямками дій ЄС. Насамперед це стосується сфери еко-

логії, технологій і розвитку інфраструктури. Інноваційний характер енергетичної політики виявляється у тому, що вона спрямована на створення нової парадигми використання енергії. Основою для цього стають різноманітні, головними чином технологічні, інновації. З огляду на це, вплив енергетичної політики на економіку стає всеохоплюючим. ЄС прагне здійснити не тільки енергетичну революцію у реальному секторі, а й забезпечити перехід до нової моделі забезпечення енергією населення. У зв'язку з цим реалізація завдань енергетичної політики забезпечується як економічними стимулами, так і змінами у культурі використання енергії. Це формує новий підхід до забезпечення енергетичної безпеки, у суто економічному і ще більше у суспільному сенсі. Енергетична безпека стає імперативом при реалізації усіх заходів розвитку ринку енергії та енергетичної інфраструктури.

В останні роки енергетична політика ЄС набуває нових рис. Вона перетворилась на самостійний напрям дій Союзу, сприяє більш тісній інтеграції країн-членів і зростанню ролі наднаціональної влади. У енергетичній політиці ЄС виділилось коло магістральних напрямів, рух за якими дозволить досягти стратегічних цілей спільної стратегії розвитку. Серед головних особливостей енергетичної політики ЄС потрібно виокремити синергетичність і інноваційність, які визначають її ефективність. У наступних дослідженнях буде проаналізова-

но зовнішній вимір забезпечення енергетичної безпеки ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлака В. Г. Стратегічні напрями реформування світового паливно-енергетичного комплексу та його регіональні особливості / В. Г. Бурлака // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3 (24). – С. 173–180.
2. Гулій В. М. Наукові засади стратегії розвитку паливно-енергетичного комплексу України / В. М. Гулій, В. А. Михайлов, Г. Д. Лепігов // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 4 (25). – С. 137–142.
3. Зуев В. Н. Формирование энергетической политики ЕС [Электронный ресурс] / В. Н. Зуев. – Режим доступу: http://www.iori.hse.ru/es/materials/shaping_energy_politicians.pdf. – Название с экрана.
4. Lafargue F. Rivalite energetique mondiale / F. Lafargue // Problemes econ. – 2009. – № 2964. – P. 31–35.
5. Gauthey J.-M. Dependance et vulnerabilite energetique de l'Europe centrale et orientale [Electronic resource] / J.-M. Gauthey. – Mode of access: http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=991. – Titla from display.
6. Європейський Союз [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://europa.eu/>. – Назва з екрана.
7. Європейська Комісія [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>. – Назва з екрана.